

روش‌شناسی فرماندهان شهید دفاع مقدس در تربیت فرزند

حجت الاسلام والمسلمین رضا آبیاری*

مقدمه

فرزندان ارزشمندترین هدیه و امانتی‌اند که خداوند متعال ما را بر سرنوشت آن‌ها حاکم کرده است و ما نیز وظیفه داریم این بار مسئولیت را با مطلوب‌ترین روش به سر منزل مقصود برسانیم. از این رو توجه به تربیت و رسیدگی به فرزندان در حوزه‌های مختلف نیازهای آنان، از وظایف مهم والدین است که خداوند متعال در قرآن و پیشوایان دینی همواره به آن تأکید کرده‌اند. امام سجاد علیه السلام فصلی را در رساله حقوق با عنوان "حق الولد" بیان کرده می‌فرماید:

... وَأَمَّا حَقُّ وَلَدِكَ فَإِنَّ تَعْلَمَ أَنَّهُ مِنْكَ وَمُضَافٌ إِلَيْكَ فِي عَاجِلِ الدُّنْيَا بِخَيْرِهِ وَشَرِّهِ وَأَنَّكَ مَسْئُولٌ عَمَّا وَلِيْتَهُ مِنْ حُسْنِ الْأَدَبِ وَالِدَّلَالَةِ عَلَى رَبِّهِ عَزَّوَجَلَّ وَالْمَعُونَةِ عَلَى طَاعَتِهِ...^۱... و اما حق فرزندت این است که بدانی او از توسل و با خوب و بدش در دنیا، منتسب به توسل و بی‌گمان، تو درباره آنچه بر عهده‌ات است: خوب تربیت کردن او و او را به سوی خداوند عزوجل راهنمایی کردن و به فرمان‌برداری از او [خداوند] یاری کردن، مسئول هستی....

آن حضرت در دعاها و نیایش‌های خود نیز به موضوع فرزندان اشاره فرموده و مفاهیم تربیتی مورد نظر اسلام را به والدین منتقل کرده است:

اللَّهُمَّ وَمَنْ عَلَى بَقَاءِ وَلَدِي وَبِإِصْلَاحِهِمْ لِي وَبِإِمْتَاعِي بِهِمْ. إِلَهِي أُمِدِّ لِي فِي أَعْمَارِهِمْ، وَزِدْ لِي فِي آجَالِهِمْ، وَرَبِّ لِي صَغِيرَهُمْ، وَقَوِّ لِي ضَعِيفَهُمْ، وَأَصِحِّ لِي أَبْدَانَهُمْ وَأَدْبَانَهُمْ وَأَخْلَاقَهُمْ، وَعَافِهِمْ فِي أَنْفُسِهِمْ وَفِي جَوَارِحِهِمْ وَفِي كُلِّ مَا عُنِيتُ بِهِ مِنْ أَمْرِهِمْ، وَأَذِرْ

* کارشناسی ارشد مشاوره و راهنمایی. پژوهشگر سبک زندگی شهیدان.

۱. محمد بن علی ابن بابویه، من لایحضره الفقیه، ص ۶۲۲.

لِيْ وَ عَلٰى يَدِيْ اَزْرَاقَهُمْ. وَ اجْعَلُهُمْ اَبْرَارًا اَتْقِيَاءَ بُصْرَاءَ سَامِعِيْنَ مُطِيعِيْنَ لَكَ، وَ لِأَوْلِيَائِكَ مُحِبِّيْنَ مُنَاصِحِيْنَ، وَ لِجَمِيعِ اَعْدَائِكَ مُعَانِدِيْنَ وَ مُبْغِضِيْنَ؛^۱ خداوند! بر من منت گذار به بقای فرزندانم و به شایسته‌نمودن ایشان برای من و به برخورداری من از آنان. خداوند! عمر آنان را برای من طولانی گردان و بر ایام زندگی‌شان برای من بیفز، و خردسال‌شان را برایم تربیت کن، و ناتوان‌شان را برایم نیرو ده، و بدن‌ها و دین‌شان و اخلاق‌شان را برایم به سلامت دار، و آنان را در جان و اعضا و هر کارشان که به آن اهتمام دارم عافیت بخش، و برای من و به دست من، روزی آنان را وسعت ده و آنان را نیکوکارانی باتقوا و صاحبان بصیرت و شنوای حق و مطیع خود گردان و نسبت به اولیای خود عاشق و خیرخواه و نسبت به دشمنانت دشمن و کینه‌توز قرار ده.

اهمیت و ضرورت تربیت فرزند

بر اساس آنچه در روایات به آن اشاره شده، والدین در برابر فرزندان خود تکالیفی دارند، از جمله آن‌که باید در مورد آن‌ها به عدالت رفتار کنند، برایشان نام نیکو انتخاب نمایند، نسبت به امور دینی و اخلاقی آن‌ها اهتمام داشته باشند، به روش‌های درست و صحیح آن‌ها را تربیت نموده آداب اجتماعی و معاشرت با مردم را بیاموزند، فرزند را در مسیر دانش‌اندوزی قرار دهند و او را به این مهم تشویق کنند. توجه به مسئله تربیت فرزندان در زمینه‌های مختلف مورد اهتمام ویژه دین اسلام است؛ از این رو خداوند متعال در قرآن در قالب پندهای لقمان حکیم به فرزندش، توجه انسان‌ها را به مفهوم مسئولیت‌پذیری در برابر فرزندان، جلب کرده است: «يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ»^۲ پسر من! نماز را برپا دار و امر به معروف و نهی از منکر کن و در برابر مصایبی که به تو می‌رسد، شکیا باش که این از کارهای مهم است».

شهیدان گرانقدر با معیار قرار دادن آموزه‌های قرآن کریم، توصیه‌ها و سیره عملی معصومین علیهم‌السلام، به تربیت و حقوق فرزندان توجه جدی داشته‌اند. شهید خلیل مطهرنیا^۳ که حضور در میدان نبرد و مشغله جنگ و جهاد، ارتباط او را با فرزندانش قطع نکرد، وقتی فاصله ملاقات با فرزندش زیاد می‌شود، با نامه‌نگاری توقعات تربیتی خود را ارسال می‌کند تا ضمن

۱. علی بن الحسین امام چهارم علیه‌السلام، صحیفه سجادیه، دعای ۲۵، ترجمه حسین انصاریان.

۲. لقمان: ۱۷.

۳. فرمانده طرح و عملیات لشکر ۳۳ المهدی عجل‌الله‌فرجه‌الاولی.

نشان دادن اهتمام به تربیت فرزند، حق او را نیز ادا کند. ایشان خطاب به فرزند خود می‌گوید:

فرزند عزیزم، سجاد جان، که با تمام وجودم دوست دارم و تو را انسانی آزاده و بزرگ می‌بینم. فرزندم، هرگاه در انجام کاری دچار شک و تردید گشتی، با خود بیندیش که اگر این را آشکارا انجام دهی، ترس یا شرم تو را فرا می‌گیرد یا خیر؟ که در این صورت ممکن است این امر یک عمل خیر و مفید نباشد که مسلماً عدم انجام آن ضروری و لازم است. اما اگر دیدی این کار ولو ممکن است باعث حذف تو از یک مقام یا مسئولیت شود، اما کاری است که انجام آن را برای پیشبرد امور انقلاب ضروری می‌دانی، به آن اقدام کن و غرور خودت و غیرت و جوانمردی‌ات را زیر پا مگذار و به خاطر دنیای فانی تابع هوا و هوس دیگران مشو.^۱

الگوگیری از سیره و سلوک شهیدان در تربیت فرزندان، مسیر والدین جامعه امروز را در کمک به فرزندان برای رسیدن به سعادت و موفقیت هموار می‌کند. شهدا در تربیت فرزندان، اصول و روش‌های مورد نظر اسلام را مورد توجه قرار داده‌اند. از سوی دیگر، نزدیک بودن زمان زندگی آنان به زندگی‌های امروزی، زمینه‌های الگوگیری و تأثیر آن را بیش‌تر می‌کند.

راه‌های تربیت فرزند

در این جا به مواردی از راه‌های تعلیم و تربیت فرزندان اشاره می‌کنیم:

الف) انتخاب نام نیکو

یکی از وظایف والدین در برابر فرزندان، نام‌گذاری و انتخاب نام نیکو برای آنان است. پیامبر اسلام ﷺ می‌فرماید: «حَقُّ الْوَلَدِ عَلَى الْوَالِدِ أَنْ يُحَسِّنَ اسْمَهُ وَيُحَسِّنَ أَدَبَهُ»^۲ از حقوق فرزند بر والدینش این است که نام نیکو بر او بگذارند و او را نیکو ادب کنند». امام علی علیه السلام نیز می‌فرماید: «حَقُّ الْوَلَدِ عَلَى الْوَالِدِ أَنْ يُحَسِّنَ اسْمَهُ وَيُحَسِّنَ أَدَبَهُ وَيُعَلِّمَهُ الْقُرْآنَ»^۳ حق فرزند بر پدر این است که نام نیکو بر او گذارد، او را نیکو تربیت کند و بدو قرآن آموزد».

در این میان توجه به نام‌گذاری فرزندان بر اساس موازین دینی و اسلامی از آداب زندگی شهیدان بوده است. توسل به اهل بیت علیهم السلام و توجه به آثار وجود فرزندی که هم نام آن‌هاست، از

۱. رضا انبیار، *دوقلمنی جنگ*، ص ۶۳.

۲. علی بن حسام‌الدین متقی هندی، *کنز العمال فی سنن الأقوال والأفعال*، ج ۱۶، ص ۴۱۷.

۳. محمد بن حسین شریف الرضی، *نهج البلاغه (للصبحی صالح)*، ص ۵۴۶.

معیارهای انتخاب فرزند، در زندگی شهیدان است. همسر شهید عبدالمهدی مغفوری^۱ در مورد ارادت این شهید به اهل بیت علیهم‌السلام و به‌ویژه حضرت زهرا علیها‌السلام می‌گوید:

هر وقت دخترم را بیرون می‌بردیم، کفش‌هایش را گم می‌کرد. یک روز با حاجی و بچه‌ها به مسجد جامع می‌رفتیم که در میان راه متوجه شدم که کفش‌های دخترمان نیست و از پایش افتاده است. دخترم به حاج مهدی گفت: «بلبا! اگر با پای برهنه به مسجد بیایم، پاهایم خونی می‌شود». وقتی حاجی دخترمان را بغل کرد، به او گفتم: «یه کم این بچه را دعوا کن. بهش بگو بیشتر از کفش‌هایش مواظبت کند. هر وقت بیرون می‌آیم، کفش‌هایش را گم می‌کند». گفت: «من نمی‌توانم دعوايش کنم؛ چون اسمش، نام مبارک حضرت فاطمه علیها‌السلام است».^۲

شهید محمد آرمان^۳ به ذکر شریف «یاسریر الرضا» علاقه خاصی داشته و نام پسر خود را رضا می‌گذارد.^۴ دختر شهید مهدی زین‌الدین^۵ در ایام عاشورای حسینی به دنیا می‌آید و شهید به دلیل علاقه فراوان به «حضرت علی اکبر، نام مادر آن حضرت را که لیلست» به روی دخترش می‌گذارد.^۶

ب) محبت و مهرورزی

از دیگر روش‌های مؤثر در تعلیم و تربیت فرزندان صالح، مهربانی با فرزندان است. پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در این باره می‌فرماید: «کودکان و فرزندان خود را دوست بدارید و با آنان مهربان باشید».^۷ آن حضرت در روایت دیگری در مورد مهربانی و محبت به فرزندان می‌فرماید: «هرکس فرزند خود را بیوسد، خداوند برای او یک ثواب می‌نویسد و هرکس فرزندش را شاد کند، خداوند در روز قیامت او را شاد می‌کند و هرکس به او قرآن بیاموزد، در روز قیامت فراخوانده می‌شود و دو جامه بر آن پوشانده می‌شود که از درخشش آن صورت بهشتیان می‌درخشد».^۸ همسر شهید یوسف کلاهدوز^۹ در مورد محبت به فرزندانش می‌گوید:

با اینکه یوسف بخاطر تازه تأسیس بودن سپاه و حجم کارها، کمتر به خانه می‌آمد، اما

۱. فرمانده گردان لشکر ۴۱ ثارالله.

۲. اصغر فکوری؛ کوچه پروانه‌ها؛ ص ۲۸.

۳. فرمانده گردان مهندسی لشکر ۴۱ ثارالله.

۴. مرتضی سرهنگی، همسفر شقایق، ص ۲۴۷.

۵. فرمانده لشکر ۱۷ لی بن ابی طالب علیه‌السلام.

۶. احمد جبل عاملی، تو که آن بالا نشستی، ص ۳.

۷. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۷۰۸۰.

۸. همان، ص ۷۰۸۲.

۹. قائم مقام کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.

از رسیدگی و توجه به من و فرزندانم هم غافل نبود. هر وقت به خانه می‌آمد، می‌نشست با حامد بازی می‌کرد. حامد ماشین خیلی دوست داشت. یک روز نشست برای حامد یک ماشین درست کرد. روی یک مقوا شکل ماشین باربری ارتش را با اندازه‌های دقیق نقاشی کرد. بعد هم دورش را قیچی کرد و تکه‌ها را به هم چسپاند. چهار تا از چرخ‌های اسباب بازی حامد را هم جای چرخ‌هایش گذاشت. گاهی هم دولا می‌شد و به حامد می‌گفت بیا پشت من سرسره بازی کن، ببین سرسره من بهتره یا سرسره پارک. حامد هم حسابی می‌خندید. بعضی وقت‌ها هم می‌نشست و برای اینکه حامد خوشحال بشود، با او کارتون تماشا می‌کرد. او مؤسس و فرمانده سپاه پاسداران بود؛ اما همیشه برای تربیت و تفریح بچه‌ها وقت می‌گذاشت و غافل نبود.^۱

همسر شهید حجت الاسلام عبدالله میثمی^۲ در مورد رفتار ایشان با فرزندان‌شان می‌گوید: فرزند دوم ما محمدحسین علاقه و وابستگی شدیدی به پدرش داشت، به طوری که هرگاه می‌خواست از او جدا شود شروع می‌کرد به گریه کردن و آرام نمی‌شد. اما شهید به خلاف خیلی از افراد با اینکه دیرش هم شده بود و معمولاً کار داشت، بچه را بغل می‌کرد و تا آرام نمی‌گرفت، نمی‌رفت. گاهی چند دقیقه‌ای او را بیرون می‌برد، برایش چیزی می‌خرید و بر می‌گشت. یک روز به او گفتم: شما دیرت شده و معطل شدی؛ خودم حسین را آرام می‌کنم. در جواب من گفت: اشکال ندارد، خداوند جای دیگر جبران می‌کند.^۳

ج) مطالعه کتاب‌های تربیتی

از دیگر جلوه‌های تربیتی شهیدان درباره تربیت فرزندان، مطالعه کتاب‌های تربیتی است. اهتمام به کتاب و دریافت شیوه‌های تربیتی خود نشان دهنده توجه شهیدان به تربیت است. همسر شهید دکتر سید احمد رحیمی می‌گوید:

از وقتی بچه‌دار شدیم به مطالعه کتاب‌های تربیتی پرداخت. قبل از تولد بچه هم ساعت‌ها نماز می‌خواند و دعا می‌کرد. وقتی هم بچه متولد شد، کتاب‌های متناسب با سن و سال بچه را می‌خواند و به من هم توصیه می‌کرد که مطالعه کنم.^۴

^۱. زهره شریعتی، نیمه پنهان ماه، ص ۳۷.

^۲. نماینده امام در قرارگاه خاتم الانبیای سپاه.

^۳. مهر السادات معرکزآباد، چهل روز بیگر، ص ۲۷.

^۴. خدیجه ابول‌اولا، افلاکیان، ص ۱۴۸.

(د) نظارت بر تعلیم و تربیت

یکی دیگر از مهم‌ترین شیوه‌های تربیتی شهیدان، نظارت و توجه آن‌ها به علم‌آموزی و دانش‌اندوزی فرزندان بوده است. بی‌توجهی و عدم نظارت والدین به این مسئله، زمینه‌های سستی و تبیلی فرزندان در کسب علم و دانش را فراهم می‌آورد. پدر و مادر اولین الگوهای عینی فرزندان به حساب می‌آیند. پدر برای فرزند یک الگوی اجتماعی تمام عیار است که اگر عملکرد خوبی از خود نشان دهد، می‌تواند از فرزند یک شخصیت کامل و مفید بسازد. میزان اهتمام والدین به‌ویژه پدر به تحصیل علم و توجه به برنامه درسی، آینده روشنی را برای فرزند رقم می‌زند و او را برای برداشتن گام‌های صحیح و استوار آماده می‌کند. رسول مکرم اسلام صلی الله علیه و آله درباره ضرورت توجه و رسیدگی به اعضای خانواده می‌فرماید: «مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ أَلْقَى كَلَّهُ عَلَى النَّاسِ مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ ضَيَّعَ مَنْ يُّعُولُ»^۱ ملعون است، ملعون است کسی که امور زندگی خود را بر دوش مردم بیفکند! ملعون است، ملعون است کسی که درباره افراد خانواده خود کوتاهی کند». شهید صیاد شیرازی^۲ با همه مشغله‌ای که داشت، درباره تربیت فرزندان خود حساس بود. فرزند ایشان می‌گوید:

پدرم همواره با کارشناسان تربیتی در ارتباط بودند و در مورد مسائل ما با آن‌ها مشورت می‌کردند. ایشان از اعضای ثابت انجمن اولیا و مربیان بودند و در جلسات هم شرکت می‌کردند. مطالعه کتاب‌های تربیتی هم در برنامه مطالعاتی پدرم بود. با اینکه شب‌ها دیر وقت به خانه بر می‌گشتند، اما با همان حال خستگی به وضعیت درسی ما رسیدگی می‌کردند^۳

فرزند این شهید در جایی دیگر می‌گوید:

پدرم از همان مناطق عملیاتی گاهی با مدیر مدرسه تماس می‌گرفتند و در مورد اوضاع درسی من سؤال می‌کردند. هرگاه به خانه برای احوال‌پرسی تماس می‌گرفتند، از من می‌خواستند تا مثلاً تمرینات ریاضی را برایشان بخوانم و گاهی هم غلط‌ها و اشتباهات مرا می‌گرفتند.^۴

۱. محمد بن علی ابن بابویه، من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۶۸.

۲. جانشین ستاد کل نیروهای مسلح.

۳. امیرحسین انبیارداران، امیر دلاور، ص ۲۸.

۴. محمدحسین عباس ولدی، افلاکیان زمین (ش ۱۰)، ص ۱۱.

در سیره خانوادگی شهید عبدالحسین برونسی^۱ آمده است که هر وقت به مرخصی می‌آمد، از وضعیت درسی فرزندان می‌پرسید؛ هم از خودشان پی‌گیری می‌کرد و هم سراغ مدرسه می‌رفت. فرزند شهید می‌گوید:

یک روز سر کلاس نشسته بودم. معلم دیکته گفته بود و داشت ورقه‌های دانش‌آموزان را صحیح می‌کرد. ناگهان درب کلاس زده شد. بعد از تعارف معلم، درب باز شد. قلبم داشت از سینه‌ام بیرون می‌زد. پدرم بود. حالا من هم خوشحال بودم و هم بابت دیکته ضعیفم می‌ترسیدم که نکند آقای معلم موضوع نمره امروز را با پدرم مطرح کند. پدرم وارد کلاس شد و با همه احوال‌پرسی کرد. معلم هم اشاره‌ای به وضعیت درسی من و البته نمره ضعیف دیکته کرد. نگاه پر جاذبه پدرم را که درس‌های زیادی داشت فراموش نمی‌کنم. آن روز جلوی بیچه‌ها بابت حضور پدرم در مدرسه سرم را بالا گرفتم.^۲

فهرست منابع

قرآن کریم

۱. آبیاری، رضا، دو قلوهای جنگ، چاپ دوم، قم: مطاف عشق، ۱۳۹۹ ش.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، تحقیق علی اکبر غفاری، چاپ دوم، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۶۳ ش.
۳. ابولولا، خدیجه، افلاکیان، مشهد: کنگره شهدای استان خراسان، ۱۳۸۱ ش.
۴. انبارداران، امیرحسین، امیردلاور، تهران: نشر شاهد، ۱۳۸۷ ش.
۵. جبل عاملی، احمد، تو که آن بالا نشستی، چاپ اول، تهران: روایت فتح، ۱۳۸۳ ش.
۶. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، چاپ دوم، قم: مؤسسه آل‌البیت^{علیهم‌السلام}، ۱۴۱۴ ق.
۷. رجایی، غلامعلی، سیره شهید بهشتی، چاپ دوم، تهران: شاهد، ۱۳۸۳ ش.
۸. سرهنگی، مرتضی، همسفر شقایق، کرمان: لشکر ۴۱ ثار الله، ۱۳۷۸ ش.
۹. شریف‌الرضی، محمد بن الحسین، نهج البلاغه، تصحیح صبحی صالح، قم: انتشارات هجرت، چاپ اول، ۱۴۱۴ ق.
۱۰. شریعتی، زهره، نیمه پنهان ماه (۸)، چاپ دوم، تهران: روایت فتح، ۱۳۸۴ ش.

^۱. فرمانده تیپ امام سجاد^{علیه‌السلام}.

^۲. سعید عاکف، خاک‌های نرم کوشک، ص ۶۹.

۱۱. عاکف، سعید، خاکهای نرم کوشک، مشهد: ملک اعظم، ۱۳۹۰ ش.
۱۲. عباس ولدی، محمدحسین، افلاکیان زمین (۱۰)، چاپ اول، تهران: شاهد، ۱۳۸۴ ش.
۱۳. علی بن الحسین، امام چهارم علیه السلام، الصحيفة السجادية، چاپ اول، قم: دفتر نشر الهادی، ۱۳۷۶ ش.
۱۴. فکوری، اصغر، کوچه پروانه‌ها، کرمان: انتشارات لشکر ۴۱ ثار الله، ۱۳۸۷ ش.
۱۵. متقی‌هندی، علی بن حسام‌الدین، کنز العمال فی سنن الاقوال والافعال، بیروت: دارالکتبه العلمیه، ۱۴۱۹ ق.
۱۶. معرک نژاد، مهرالسادات و غفاری، شبنم، چهل روز دیگر، اصفهان: کنگره بزرگداشت سرداران استان اصفهان، ۱۳۸۲ ش.

روشناسی فرماندهان شهید دفاع مقدس در تربیت فرزند ■ ۹